

גיד הנשה

א. בראשית פרק לב, כה-לג

וַיֹּתֵר יַעֲקֹב לְבָדּוֹ וַיֵּאָבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר: וַיָּרָא כִּי לֹא
 5 יָכֹל לוֹ וַיֵּגַע בְּכַף יָרְכּוֹ וַתִּקַּע כַּף יָרְדָּה יַעֲקֹב בְּהֶאָבֶקוֹ עִמּוֹ... וַיִּזְרַח
 לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ פֶּאֶשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוֹאֵל וְהוּא צָלַע עַל יָרְכּוֹ: עַל כֵּן לֹא
 יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה
 כִּי נָגַע בְּכַף יָרְדָּה יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׁה:

ב. חזקוני - בראשית פרק לב פסוק לג

על כן לא יאכלו כמו והוא לא כן ידמה, כלומר בדין הוא שיש
 לקנוס ולענוש בני ישראל מאכילת גיד הנשה שהניחו את
 אביהם הולך יחידי כדכתיב ויותר יעקב לבדו. והן היו גבורים
 והיה להם להמתין אביהם ולסייעו אם יצטרך והם לא עשו לו
 לוויה והוזק על ידם ומכאן ואילך יהיה להם לזכר ויהיו זריזים
 15 במצות לוויה ולכך לוויה יעקב את יוסף.

ד"א על כן שיכול יעקב לעמוד נגד המלאך לא יאכלו בני
 ישראל את גיד הנשה להיות להם לזכרון ולתפארת כי אביהם
 נלחם עם המלאך. ד"א על כן שהוזק יעקב בגיד הנשה קבלו
 עליהם בניו משם ואילך שלא יאכלו ממנו. משל לאדם שחש
 20 בראשו או באחד מאיבריו, שמקבל עליו שלא לאכול מאותו
 אבר מעולם כדי שיהא לו אותו האבר לרפואה.

ג. מלבי"ם - בראשית פרק לב פסוק לג

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. אחר כי בשר הבע"ח
 הנאכל מתהפך לבשר האדם הנוזן, וע"כ הזהיר מאכילת
 25 הטמאים ושקצים, כי בזה יקנה האוכל טבע הדורס
 והאכזריות, ע"כ אחר שראו כי נגע בכף ירך יעקב, שבגיד הזה
 צרורה התאוה והחומריות, עד שאף יעקב שנפרד מכל גשמיותו
 לא נפרד הגשמיות מגיד הזה, וא"כ גם גיד הבהמה משחתו בו
 כח הבהמי והתאוני שלא יפרד משם, והאוכל ידבק בו כח
 30 התאוה, לכן נאסר להם אכילת גיד הנשה לזכרון כי צריכים
 להתפרד מכל תאוה ויצר ולהיות קדושים לאלהיהם:

ד. ספר החינוך - מצוה ג'

משרשי מצוה זו, כדי שתהיה רמוז לישראל שאף על פי שיסבלו
 צרות רבות בגליות מיד העמים ומיד בני עשו, שיהיו בטוחים
 35 שלא יאבדו, אלא לעולם יעמוד זרעם ושםם, ויבוא להם גואל
 ויגאלם מיד צר. ובזכרם תמיד ענין זה על יד המצוה שתהיה
 לזכרון, יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם. ורמז זה הוא לפי
 שאותו מלאך שנלחם עם יעקב אבינו, שבא בקבלה שהיה שרו
 של עשו, רצה לעקרו ליעקב מן העולם הוא זרעו ולא יכול לו,
 40 וציערו בנגיעת הירך, וכן זרע עשו מצער לזרע יעקב, ולבסוף
 תהיה להם ישועה מהם, כמו שמצינו באב (הכוונה ליעקב אבינו)
 שזרחה לו השמש לרפואתו ונושע מן הצער. כן יזרח לנו השמש
 של משיח וירפאנו מצערנו ויגאלנו, אמן במהרה בימינו.

ה. רש"י הירש - בראשית לב, לג

זכר המאורע הזה נקבע לדורות לכל זרע ישראל על - ידי איסור
 גיד הנשה. האיסור ודאי לא בא להודיע לבני יעקב את העובדה
 ההיסטורית כי אביהם הראשון היה צולע כתוצאה
 מהאיבקות, כדרך שאין להעלות על הדעת כי איסור החמץ רק
 נתכוון להודיענו מה היה טיבו של הלחם שאבותינו אכלו
 50 בצאתם ממצרים.

שתי העובדות, כשהן לעצמן, הינן נטולות כל חשיבות, והנצחתן
 על - ידי מצווה אלהית תתבאר רק אם נניח שקשורות בהן
 אמיתות בעלות משמעות עמוקה לכלל תעודתנו. אמיתות אלה
 באות לידי ביטוי וחינוך נצחי על - ידי איסור האכילה....
 אחרי כל זה הרי כוונת האיסור איננה מוטלת בספק. במשך כל
 55 אותו מאבק, לא יכול שרו של עשו לנצח ולהפיל את יעקב, אך
 עלה בידו לנתק את גידיו ולמנוע בעדו להשתמש בכוחותיו
 החומריים. כך יצמד יעקב בדרכו בהיסטוריה: כצולע, בלי
 יכולת לעמוד על שתי רגליו, ללא עמידה והליכה מאוששת.
 וחוסר מעמד זה הנו תנאי הכרחי לפקוח את עיניו של עשו.
 אילו עמד גם יעקב בראש ארבע מאות אנשיו, הרי עמידתו
 בלתי המנוצחת לא יכלה להיות לאצבע אלהים בהיסטוריה. על
 כן לא יאכלו בני יעקב (שדווקא בזכות חולשתו החומרית יהיה
 לישראל, ויעיד על האל הגובר בכוחו על הכל), לא יאכלו את
 65 "גיד הכנענה והחולשה החומרית". מדי הסיבם לאכול תתייצב
 האזהרה מתוך ספר מסעות חייהם לוותר מרצון על הגיד הזה
 ולוותר על כוחם הנמסר בידי עשו. אל יתלו בו את קיומם. אל
 יראו את עצמם מופקרים, חסרי בטחון בחליפות העתים, מתוך
 שאינם חגורים בחרבם כעשו, ואף צעדיהם על הארץ אינם
 מאוששים. כוחו של יעקב - ישראל תלוי בכוחות אחרים נעלים
 יותר, שחרבו של עשו לא תוכל להם. בשעה שיעקב נופל, הרי
 70 סיבת נפילתו אינה במיעוט כוחו החומרי. הוא נופל מתוך שלא
 השכיל לקיים לעצמו את שמירת אלהיו. בשעה שישראל עומד,
 הרי סוד עמידתו הוא - לא בסעד החומרי האיתן - אלא בכוח
 אלהי הנושאו על כנפי נשרים. הוא הדבר שנשלח ליעקב
 75 והמסור לעד אל לב ישראל....

ו. הרב יהודה שיינפלד הי"ו, קיצור אוצר חיים, מצוה ג

הטעם שאסור באכילה ובהנאה מפני שנגע שם הס"מ, דהוא
 מקום רביצת יצה"ר ונקרא גיד הנשה מפני שמנשה ומשכית
 לבני"א את עבודת הש"י. וגיד זה מחזק את היצה"ר והוא מכון
 כנגד ט' באב בשנה (דכל יום בשנה יש גיד מקביל בש"ה גידי
 80 האדם). גם הפגיעה בו החלישה כח הנבואה ורוה"ק בישראל
 וע"י הפרישות מגיד זה לא נותנים כח ליצה"ר. ונרמז במצוה זו
 שלא לחזק היצה"ר ולא ליהנות מתאוותיו וממותרות העולם
 אלא לשבר את היצר המתאוה.
 85

ז. כלי יקר - בראשית פרק לב פסוק לג

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה וגו'. מצינו לחז"ל
 שדברים עמוקים שהשגתם קשה נמשלו לגידין כמו שפירש
 רש"י בפרשת יתרו (שמות יט ג) על פסוק ותגיד לבני ישראל.
 וההשגה נקראת בלשון אכילה, כמו שמצינו בארבעה שנכנסו
 לפרדס (חגיגה יד ב) שעל החקירה הנסתרת מעין כל חי מביא
 פסוק (משלי כה טז) דבש מצאת אכול דידך. ורמז במצוה זו
 לדורות למנוע מישראל החקירה הנסתרת כמו שאמרו (חגיגה
 יג א) אין לך עסק בנסתרות, כי יש לחוש פן יהרסו שכלם
 ויבואו לידי אפיקורסות, כי לא רבים יחכמו להבין כל הסודות
 על מתכונתם, מצד היות שכלם עובר בעמק עכור כי הבלי
 העולם הזה וחמדותיו מבלבלין שכל האדם. ורמז במניעת
 אכילת הגיד לדורות, להיות לזכרון בין עיניהם כי מנע ה' מהם
 פרי עץ הדעת, שלא יאכילו את שיכלם דברים קשים כגידין, כי
 נגע בכף ירך יעקב ואם ליעקב השלם קרה מכשול זה לפי שעה
 כשנטה קצת מדרך השווי, מה יעשו אזובי קיר אשר רוב
 עסקיהם בהבלי העולם הזה וחמדותיו, על כן לא יהיה להם
 עסק בנסתרות כי אם יחידי סגולי הדור כרבי שמעון בן יוחאי
 100 ודוגמתו, אשר קצו ומאסו בהבלי העולם הזה כיעקב, כי אם

105 לפי שעה קרה זה ליעקב, על שנותר לבדו לכדו, ובלי ספק שאחר שקרה לו ענין התאבקות של סמאל הרגיש בחטאו וסר מן הדרך ההוא. וראיה לדבר שנאמר ויבוא יעקב שלם, ודרשו חז"ל (שבת לג א) שלם בתורתו, ופירוש זה דבר יקר הערך, והמשכיל ישמע ויוסיף לקח:

110 ח. ספר החינוך - מצוה ג

...ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ובנקבות. והעובר עליה ואכל גיד אחד אפילו הוא פחות מכזית, או שאכל כזית מגיד הנשה גדול, לוקה.

ט. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז עמוד א

115 אמר רבי אבהו: למה תוקעין בשופר של איל? - אמר הקדוש ברוך הוא: תקעו לפני בשופר של איל, כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני. אמר רבי יצחק, למה תוקעין בראש השנה? - למה תוקעין? רחמנא אמר תקעו!

120 י. ש"ס מתיבתא - כפתור ופרח, מסכת ר"ה טז ע"א

"רחמנא אמר תקעו" במטה אפרים (קצה המטה סי' תקפ"ה סק"ו) הביא בשם כמה אחרונים שפירשו מאמר גמרא זו ששאל למה תוקעין? היינו איזה כונה לכוון בתקיעה וענה לו שעיקר הכונה הוא רחמנא אמר תקעו! והיינו לקיים רצון הבורא לתקוע כי כך גזרה חכמתו יתברך.

יא. הרב ישראל אלפנבין - סיפורים חסידיים חלק א עמוד 10

סיפר המשפיע ר' שמואל גרונם ע"ה אסתרמן: פעם נלקח בחור מהעיררה זעמבין לשרת בצבא הרוסי הבחור היה ירא שמים ובהתוועדות חסידית קרובה דובר אודותיו. אחד החסידים אמר שהוא מוכן לתת למען הבחור את זכותה של מצווה מסויימת שהוא קיים כדי שזכות המצווה תעמוד לו שיצא חופשי. אמר לו הרה"ג רבי אברהם רב העיר: אתה נותן עבורו מצווה? תן עבורו את העז שלך, תמכור אותה ובכסף שתקבל תמורתה תפדה אותו!

יב. בראשית פרק ג פסוק ח

וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל יְקֹנֶק אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בְּגֵן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְקֹנֶק אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הָגֵן:

רש"י: וישמעו - יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרים רבותינו על מכונם בבראשית רבה (טו ו) ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו. ומשמעו, שמעו את קול הקדוש ברוך הוא שהיה מתהלך בגן:

יג. ליקוטי שיחות - חלק ה, עמוד 150

145 "ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו" (בראשית לד, כה).

במקור הדין 'בן שלוש עשרה למצוות' מצינו שתי שיטות:

א. מכך שהכתוב כאן קורא לשמעון וללוי שהיו באותה שעה בני שלוש עשרה בשם 'איש', אנו למדים שבגיל זה נעשה אדם ל"איש" גדול בדעת ומתחייב בכל המצוות.

ב. זהו אחד ה'שיעורים' שהם "הלכה למשה מסיני".

הנפקא מינה ההלכתית בין שתי דעות אלו היא לענין 'בני נח':

לפי הדעה הראשונה הדבר נובע מטבע האדם שבהגיעו לגיל שלוש עשרה הוא נעשה גדול בשכל ובדעה ולכן הוא חייב בקיום מצוות. הוא הדין איפוא לגבי "בני נח" שבגיל שלוש עשרה הם מתחייבים בקיום הדין איפוא לגבי בני שבע המצוות המוטלות עליהם. אבל לפי הדעה השנייה שדין "בן שלוש עשרה למצוות" הוא "הלכה למשה מסיני", ואינו תלוי באבע האדם - מובן שהלכה זו חלה רק בנוגע ליהודים, אבל ל"בני נח" אין זמן קבוע, אלא כל אחד ואחד מתחייב במצוות לפי שכלו ודעתו.

ובפנימיות העניינים יש לומר, ששתי דעות אלו מבטאות שני אופנים בעבודת ה':

לפי הדעה הראשונה, ש"דין בן שלוש עשרה למצוות" נלמד מכך שהתורה קראה לשמעון וללוי בשם "איש", גדול בדעת - נמצא שראשית עבודת ה' נובעת מהשכל ומההבנה. ואילו לפי הדעה השנייה, שדין זה אינו נובע משלמותו השכלית של האדם, אלא הוא "הלכה למשה מסיני" - נמצא שהיסוד לעבודת ה' אינו צריך להיות מבוסס על השכל, אלא על קבלת עול מלכות שמים, למעלה מהשכל ומההבנה. לפי הדעה הראשונה שדין שהתורה קראה לשמעון עבודת ה' אינו נובע משלמותו השכלית של האדם אלא הוא הלכה למשה מסיני נמצא שהיסוד לעבודת ה' אינו צריך להיות מבוסס על השכל אלא על קבלת עול מלכות שמים למעלה מהשכל ומההבנה.

עלפי האמור מתעוררת תמיהה גדולה: איך ייתכן שבאותו פסוק עצמו שממנו לומדים שכן שלוש עשרה מגיע לשלמותו השכלית ונקרא בשם "איש" - בפסוק זה ובהקשר זה עצמו מסופר ששמעון ולוי נהגו בקנאות תקיפה ובלתי הגיונית, "ויקחו... איש חרבו"? אלא שהיא הנותנת: דוקא כאשר האדם נעשה בר דעת צריכה עבודתו להתחיל באופן של קבלת עול ומסירות נפש שלמעלה מן השכל, בבחינת "הקדמת נעשה לנשמע". כלומר: אמנם בכללות (מאז היות האדם לבר מצוה) צריכה העבודה להיות עבודתו של "איש", עבודה על פי שכל ודעת. אבל היסוד וההתחלה צריך להיות בדרך של קבלת עול. ועניין זה למדים אנו משמעון ולוי, שבו בזמן שהיו בני שלוש עשרה ונעשו שלמים בשכל ודעת - מיד לקחו "איש חרבו" והחלו בעבודה של מסירות נפש, מבלי להתחשב כלל בחישובים שכליים.